

SZOKODI JÓZSEF tanszékvezető adjunktus:

NÉHÁNY KRITIKAI MEGJEGYZÉS EGY KERESZTÉNY SZOCIALISTA ELMÉLETI BÚVÁRKODÁSÁHOZ

A proletariátus tőke elleni harcának erősödésével párhuzamosan fokozódik a reakciós osztályok ideológiai-politikai aknamunkája a dolgozó tömegek között. Ez az aknamunka egyrészt arra irányul, hogy megingassa a kizsákmányoltakban a kizsákmányolás megszüntetésének lehetőségébe vetett hitet, másrészt pedig arra, hogy soraikat megbontva, biztosítsa a reakció további uralmát. Ennek érdekében — az egyéb állami eszközök igénybe vétele mellett — hamis állításaikkal a marxizmus igazságainak, a szocializmusnak lejáratására törekszenek. Politikai agitációjuk és „tudományos” propagandájuk a szocialista országok elleni eszmei-politikai hadjárat színtere.

A modern burzsoá szociológia alapvető feladatának ma éppen azt tekinti, hogy a marxizmus—leninizmus osztályelméletének „tudományos cáfolata” útján *először*: „bebizonyítsa”, hogy az „ipari társadalom” (kapitalista társadalom) fejlődésének mai fokán fokozatos, de igen gyors gazdasági kiegyenlítődési folyamat megy végbe a társadalmi rétegek között, ami egyben tökéletes politikai egyensúly, összhang kialakulását is eredményezi; *másodszor*: „bebizonyítsa”, hogy ez a folyamat az osztályok (politikai értelemben vett osztályok) „eltűnését”, s az általános felvirágzás korszakának eljöttét jelenti; *harmadszor*: „bebizonyítsa”, hogy értelmetlen, légből kapott, korcs minden olyan elmélet, amely az emberiség igazi boldogságát csak a magántulajdon megszüntetésével tudja elképzelni, ellenkezőleg, éppen a magántulajdon az a gazdasági intézmény, mely immár megszabadulva eddigi béklyóitól, elvezeti az emberiséget boldog korszakába. Persze, a burzsoá szociológia nem így, hanem más formában „tálalja” mindezt az emberek elé. A tudománytalan, kiagyalt, elvont elméletek, a statisztikai sablonok birodalmába viszik az érdeklődőt, s úgy akarják „meggyőzni” a marxizmus—leninizmus által tudományosan bizonyított objektív történelmi tények „hamisságáról”.

A marxizmus—leninizmus azzal, hogy feltárta az osztályok létezésének és a kizsákmányolás alapját, egyben megmutatta az egyenlőtlenség, az elnyomás megszüntetésének útját is. A marxista—leninista társadalomtudomány bebizonyította, hogy az osztályok létezésének gazdasági alapja van, s ezt az alapot a magántulajdon képezi. Az osztályok megszüntetéséhez az út a magántulajdon megszüntetésén keresztül vezet. A burzsoá szociológusok tagadják, hogy az osztályok létezésének gazdasági alapja volna. Így tagadják a dolgozó tömegek politikai harcának jogosságát is. Általában tagadnak minden olyan mozgalmat, irányzatot, amely a fennálló burzsoá társadalom ellen irányul [1]. Azt a gyönyörű

képet azonban — amit a burzsoá ideológusok saját társadalmukról festenek — egy dolog elcsúfítja. Mégpedig az, hogy a „mindenki számára” megígért burzsoá „Kánaánban” nem tűnik el az egyenlőtlenség. K. Davis vagy V. Moore amerikai szociológusok azt az egyenlőtlenséget „az összes bonyolult társadalmak funkcionális szükségszerűségének” tartják. Ezt J. Herzler azzal toldja meg, hogy „a rétegződés minden társadalom jellemzője [2]. Mi azonban ez alatt a „minden társadalom” alatt csak az osztálytársadalmakat értjük. Miután bebizonyosodott, hogy nemcsak lehetséges, hanem elkerülhetetlenül megvalósul az osztálynélküli társadalom, így az ún. „rétegződés” — más szóval osztálykülönbség — nem örök. Az e különbséget fenntartó rend életereje napról-napra csökken.

A dolgozó tömegek félrevezetésében, harcuk fékezésében, egységük megbontásában, a szocializmustól való eltántorításában, a magántulajdon védelmében és a kizsákmányolás fenntartásában a burzsoázia egyik fő szövetségese és fegyvertársa a klerikális reakció. Az eszközök ugyan különböznek, de a cél azonos. A burzsoázia az ideológiájában kifejezésre juttatott „igazságait” a hatalom brutális eszközökkel való gyakorlásával egészíti ki. A klerikális reakció mindezt az ájtatosság mögé bújva, mint az „örök” magántulajdon-jog védelmének modern formáját hitelesíti. Még abban az esetben is ezt teszi, ha „a tőke hatalmi túltengésének” csak gazdasági jelszavával, a „szociális szeretet” magasztos eszméjét hangoztatva, a magántulajdon alapján álló, valamiféle „új rend” létrehozásának szükségességét hirdeti meg.

A magántulajdon fő és utolsó formája a tőkés tulajdon. A dolgozó tömegek kizsákmányolása a tőkés tulajdon alapján megy végbe. A kizsákmányolás elleni harc tehát egyben a tőkés tulajdon, azaz, a magántulajdon utolsó formája elleni harcot jelenti. Nem nehéz megérteni, hogy az egyház magántulajdont-mentő akciói és egész eszmei hadjárata a szocializmus ellen, a kizsákmányolás fenntartására irányuló törekvését célozzák. Az egyháznak ez a harca nem újkeletű. Nem újkeletűek eszközei és módszerei sem. Éppen ezért a kapitalizmus történetének bármely időszakát véve tesszük is vizsgálat tárgyává ezeket, csaknem teljes skálájában érintik a klerikális reakció ma használt eszközeit és módszereit is [3].

A nemzetközi osztályharc mai szükségletei azt követelik tőlünk, hogy leleplezzük a dolgozó tömegek előtt a nemzetközi és hazai reakciónak mindazon mesterkedéseit, amelyek közvetlenül, vagy közvetve a protelár forradalmi tömegmozgalom leszerelésére, a kizsákmányolás védelmezésére és a szocialista építés ellen irányulnak.

Az 1956-os magyarországi ellenforradalom jól megalapozott propaganda-mankója — gazdasági vonatkozásban — a kispolgári szocializmus volt. A revizionizmus gazdaságpolitikai elképzelései a „magyar jövő” egyetlen és lehetséges útját a kistulajdonosi gazdasági életformában fejezték ki [4]. Hogy a revizionizmusnak ez a gazdaságpolitikai tétele az ellenforradalom győzelme esetén milyen következményekkel járt volna, megmutatta Mindszenty rádióbeszéde, amelyben a papi nagybirtok visszaállítását követelte. E területen a burzsoá restauráció két útja — de

testvérútja — mutatkozott meg. A revizionizmus, kispolgári szocializmusával, az egyházi reakció pedig — még ugyan kismértékben, de egyre jobban elevenedő — keresztény szocializmusával egyengette a restauráció útját. Ezért nem is lehet csodálkozni azon, ha Nagy Imre és Mindszenty közös politikai platformra került. Egyik és a másik irányzat is a magántulajdon elvére építi fel politikai vonalát. Ezen álláspont indokolása ugyan különbözik, de a lényegen ez mitsem változtat.

Miután 1956-ban olyan végzetesen kísértett az a kispolgári eszme, mint a totális burzsoá restauráció szálláscsinálója, s miután gazdasági gyökerei még ma is megvannak, nem árt, ha bírálat tárgyává tesszük annak egyik lényeges oldalát, a „keresztényit”.

A keresztény szocializmus gazdasági és ebből logikusan következő politikai programját nem kisebb személyiségek dolgozták ki, mint XIII. Leó és XI. Pius pápa. Az ő encyklikális tevékenységüknek azután elég sok szócsöve akadt valamennyi burzsoá országban, így hazánkban is. Jelen tanulmány szerény keretek között egy ilyen „hazai szócső” munkálkodását teszi kritikai elemzés tárgyává, néhány vonatkozásban gondolva arra, hogy ez ma is hasznos lehet az előbb felvetett okok miatt [5].

I.

Az 1929/33. gazdasági világválság időszaka — a proletariátus gazdasági nyomora mellett — a kispolgári tömegek gazdasági tönkremenetelének időszaka. A válság négy esztendeje jelentős kispolgári rétegekben rombolta szét a kapitalizmussal szemben táplált eddigi illúziókat. Az illúziók világának összeomlása megszülte a „kapitalizmus válságáról” szóló különböző kispolgári elméleteket, amelyek a középrétegek megmentésének valamiféle „harmadik” útját hirdették. Ebben az időben született meg többek között Németh Lászlónak is a „minőség forradalma”-ról szóló hazai elmélete, amely a kispolgári rétegek létbizonytalanságának pesszimista, irracionalista, reakciós kifejeződése volt.

A „harmadik utas” teóriát a katolikus egyház keresztény szocializmusával képviselte. Magyarországon is igen sok írás, tanulmány jelent meg erről az irányzatról; ekkor jelent meg — 1934-ben a Pázmány Péter Irodalmi Társaság kiadásában — Dr. Mikos Ferenc „*A Quadragesimo anno gazdasági rendje*” című könyve is. A szerző azt a célt tűzte maga elé, hogy XI. Pius pápa 1931-ben kibocsátott „*Quadragesimo anno*” kezdetű encyklikáját méltatva és annak alapeszméjét felhasználva, a köznyilvánosság elé vigye egy „új gazdasági rendnek” a tervét, amely „megvalósítása” esetén „kiküszöböli” mindazokat a társadalmi bajokat, amelyek az emberiséget emésztik [6]. Látszólag tehát a szerzőt a legmagasabb eszme, az emberszeretet fűtötte, amikor elhatározta e könyv megírását. Ha azonban az akkori időszak két alapvető vonását figyelembe vesszük és ilyen szemszögből mérlegeljük a könyv modanivalóját, azonnal a legfékevesztettebb politikai szörnyeteg védelmének képe tárul elénk.

A 30-as évek legkiáltóbb ellentmondása a szocializmus (Szovjetunió) és az imperializmus — ezen belül elsősorban a német fasizmus — közötti ellentmondás. A Szovjetunió és az európai országok szocialista és demokratikus erői elkeseredett harcban álltak ezzel az emberi nemet meg-

gyalázó rémmel. Ekkor a nemzetközi osztályharc porondján első helyen szerepelt a faszizmus és a háború elleni harc kérdése, s minden humánusan gondolkodó ember felzárkózott a faszizmus ellen harcoló szocialista és demokratikus erők mellé. Függetlenül attól, hogy híve volt-e a szocializmusnak vagy sem. Emellett a proletariátus egyben tovább vívta a nemzetközi tőke, a kizsákmányolás elleni harcot is.

Ilyen viszonyok közepette született meg a jelzett könyv, amely a magántulajdon védelmének ürügyén, a kommunizmus elleni harcot tűzte zászlajára. A szerző, mint a Vatikán hűséges szolgája nem tehetett mást, nem tudott más tenni. Hiszen nem mások, mint a pápák határozták meg tennivalóját. Már XIII. Leó az 1891-ben kiadott „*Rerum Novarum*” kezdetű encyklikájában kinyilatkoztatta: az egyház szociális tanításának alapvető feladata, hogy „sikerrel megvédje a társadalmi rendszert, a társadalom békéjét, stabilitását *a forradalmi erők támadásával szemben*” [7]. Nem az emberiség boldogságának biztosítása tehát az egyház alapvető feladata. Ez a kérdés alárendelt szerepet játszik „a társadalmi rendszer” védelméért folyó harcban.

Milyen társadalmi rendszer sikeres védelméről ír XIII. Leó? Ismeretes, hogy az encyklika megszületésének időszaka egybeesik a klasszikus kapitalizmus imperializmusba való átmenetének, továbbá a nemzetközi szociáldemokrata pártok megalakulásának időszakával. A proletártömegek harci szervezésének akkori folyamata a reakciót is a megfelelő ellenlépések megtételére készítette. Ilyen körülmények között a pápa felhívása a legvilágosabban leleplezi az egyházi reakciót. A pápa felhívása a kapitalista társadalmi rendszer védelmére szól. S abban az időszakban, amikor a tömegek nyomora egyre fokozódik, s a nemzetközi osztályharcban bekövetkezett „szélcsend” csak előjátéka volt az 1905-ös forradalmi vihar kitörésének, XIII. Leó az egyház egyik leglényegesebb feladatának a kizsákmányolt tömegek demoralizálását tekinti. Mint a fenti encyklikában írja: „Az a legfontosabb . . . hogy a népet megtartsuk az engedelmességben” [8].

S a Vatikánnak ez a vonala nem változott a későbbi évtizedekben sem, sőt még inkább eldurvult [9]. XI. Pius pápa a „*Quadragesimo anno*” kezdetű encyklikájában sem szerénykedik, amikor a kommunizmus elleni harcról beszél. Agresszív, népellenes jellemére különösen rávilágít a „*Divini Redemptoris*” kezdetű encyklikája, amelyben a következőket mondja: „Korunk legsürgősebb feladata, hogy *energikusan* alkalmazzuk a megfelelő hatékony eszközöket a *készülő forradalom útjának lezárása céljából*” [10]. Akkor, amikor a haladó erők minden energiájukat a faszizmus és a készülő új világháború elleni harcra összpontosították, a Vatikán „legsürgősebb feladata” a forradalom erői elleni harc volt. Ugyanebben az encyklikában írta XI. Pius még a következőket a katolikus sajtó feladatait meghatározva: „A sajtónak mindenek előtt arra lehet és kell törekednie, hogy változatos, vonzó formában egyre jobban elősegítse a szociális tanítás megismerését. Késztesse arra az embereket, hogy óvakodjanak a ravaszságtól és a csselfogásoktól, amelyekkel a *kommunisták a maguk oldalára akarják vonni a hívőket*” [11]. Úgy gondoljuk, hogy ez önmagáért beszél; s a Vatikán haladásellenességének, nyíltan reakciós

voltának cáfolhatatlan leleplező dokumentumát tárja a kizsákmányolt tömegek elé.

* * *

Amint a fentiekből kitűnik, az egyházi reakció központja — a Vatikán — saját szolgálói körében a legvilágosabban megfogalmazza azokat a teendőket, amelyek múlhatatlanul szükségesek az „evilági küldetésének” maradéktalan ellátásában. Abban a pillanatban azonban, amikor az egyházi reakció a színre lép, már az emberszeretet legnagyobb mintaképét testesíti meg, s lépre csal mindenkit, aki nem tudja, vagy pillanatnyilag nem akarja még megérteni a történelem-megszabta utat. Ebből a szempontból is nagyon tanulságos dr. Mikos Ferenc jelzett könyve. Tanulságos továbbá abból a szempontból is, hogy bár respektálja a kizsákmányolt tömegek tőke elleni harcát, de a szubjektív szociológia és az egyházi dogma kevert módszereinek alkalmazásával olyan megoldást javasol a társadalmi bajok orvoslására, amely egyrészt a dolgozó tömegek tőke elleni harcának leszerelésére és így az osztályharc tompítására, az osztálybéke megteremtésére, másrészt ugyancsak a dolgozó tömegeknek a szocializmustól, a Szovjetuniótól való eltántorítására és vele való szembeállítására irányul.

Hogyan végzi el a könyv ezt a feladatát? [12]. A szerző a kapitalizmus meghatározásával kezdi munkáját. Mi a kapitalizmus? — teszi fel a kérdést. Mielőtt erre választ adna, az elemzést és a meghatározást „irányító elvként” két megjegyzést bocsát előre. Véleménye szerint, mielőtt a kapitalizmust definiálnánk, tudomásul kell vennünk, hogy a) nem tartozik a kapitalizmus fogalmába az, ami „*a kapitalizmust megelőző gazdasági rendben is már ismert jelenség volt*”; b) továbbá nem tartozik a kapitalizmus fogalmába az olyan jelenség sem, amely „*előreláthatólag a kapitalizmus után következő gazdasági rendszerekbe is átmenti magát*” [13]. Emellett erőteljes figyelmeztetést ad azok számára, akik esetleg szintén a kapitalizmus meghatározásán törnek a fejüket, nehogy annak a „tudományos szempontból megokolatlan” feltételezésnek a hatása alá kerüljenek, amely szerint „*a mai gazdasági rendszer után csak a bolsevizmus, vagy legjobb esetben a szocializmus következhetik*” [14]. Mert — mint mondja — „minden olyan meghatározás, amely a magántulajdon és az egyéni termelés alapulvételeivel a kapitalizmust csak a szocializmussal és a bolsevizmussal állítja szembe, ezen a feltevésen épül fel, az nem más, mint *megalkuvó beletörődés abba, hogy a magántulajdon intézménye a kapitalizmussal elvégezte történelmi feladatát*” [15]. Ugyanekkor, amikor óvva int a feltevéstől és a feltételezéstől, ő teljes szabadsággal alkalmazza ezt a formulát. Miután kategórikusan kijelenti, hogy a magántulajdon „a történelmi idők kezdete óta kíséri az embert”, hozzáteszi: ezért fennáll a „valószínűsége” annak, hogy „a kapitalizmus után” is közvetve vagy közvetlenül, de nélkülözhetetlenül érvényesülni fog „a társadalomépítő erőnek” az a forrása, amely a magántulajdon intézményét jelenti [16]. Miután ilyen határozott formában felvetette a kérdést a magántulajdon ösiségének védője jogán, így folytatja fejtegetését: „Aki a szocializmussal akarja szembeállítani a magántulajdon intézményét, az ne kapitalizmusról beszéljen, hanem beszéljen *a magán-*

tulajdon intézményén alapuló gazdasági rendszerekről, amelyeknek egyike a kapitalizmus. Aki az egyéni termelés és a szocializmus viszonyát vizsgálja, az beszéljen az egyéni (individuális) termelés alapján álló gazdasági rendszerekről, amelynek egyike a kapitalizmus” [17].

Ezek után az előzetes eszmei fejtegetések és kikötések után levonja a végkövetkeztetést, miszerint a kapitalizmus a magántulajdon elve alapján álló gazdasági rendszerek egyike, az a gazdasági rendszer, amelyben „a tőke jogán a termelésben és jövedelem elosztásban résztvevők, a többi termelési tényezők jogán résztvevők felett olyan gazdasági fölényben vannak, amely lehetővé teszi velük szemben a saját ellentétes érdekeik és akarataik feltétlen érvényesítését. Röviden: a tőke feltétlen gazdasági hatalmi fölényén alapuló gazdasági rendszer” [18].

(Mielőtt Mikosnak a fenti eszmeifuttatására kitérnénk, menjünk egy lépéssel tovább. Most elégedjünk meg csupán azzal a megjegyzéssel, hogy a kapitalizmus meghatározásának ez a módja — ilyen meghatározása — tökéletesen nélkülözi a tárgyilagosságot, amely nélkül megbízható és elfogadható elemzést és bizonyítást adni egyetlen társadalmi-gazdasági jelenségről nem lehet. A szubjektívizmusnak, az elfogultságnak, egy eleve adott eszme (helyesebben: dogma) igazsága feltétlen bizonyításának, az objektív társadalmi törvények semmibe vevésének egyik legkirívóbb példája áll előttünk. Nem a tudományos vizsgálódás eredményeinek összegzésként született meg ez a definíció — ha így született volna meg, akkor még ebben az esetben is erényeként könyvelhetnők azt el, amikor hamis meghatározásra jutott —, hanem a társadalmi-gazdasági valóság meghamisításának szándéka vezette a szerzőt tevékenységében.)

Mikos a gazdasági élet funkcionálását négy fő „termelési tényezőre” alapozza. Ezek a következők: a) természeti és anyagi t. tényezők; b) munka; c) tőke; d) állam. A négy fő „termelési tényező” összhatása, a „gazdasági rendszerben” elfoglalt helyük, aktív vagy passzív, dinamikus vagy lassú, tompa funkcionálásuk, valamely „termelési tényezőnek” a többivel szemben meglevő helyzeti előnye határozza meg Mikos szerint azt, hogy milyen „gazdasági rendszer”-rel van dolgunk. Ezek a „termelési tényezők” (vagy ezek közül egy is) soha nem szűntek meg, soha nem szűnhetnek meg létezni. Életük és sorsuk egyenlő az emberiség életével és sorsával. Egyik „termelési tényező” nem semmisítheti meg a másikat, csak uralkodhat, vagy alárendelt lehet — az ember által. A „gazdasági rendszer a termelési tényezők együttműködésének módja...” [19]. „Addig, amíg a gazdasági életben a tőke hatalmi fölényen alapuló akarata érvényesül, a gazdasági rend kapitalisztikus. Mihelyt a tőke kezéből a hatalmi fölény kicsúszik, a kapitalizmus megszűnt” [20].

A négy fő, alapvető „termelési tényező” mellett vannak az ún. „jelenségek” (mint például a különböző gazdasági vonatkozású intézmények, különösen a tulajdon formái, a termeléssel kapcsolatos emberi funkciók, a forgalom, a jövedelemeloszlás stb. jelenségei). S mint mondja „tényleg csak ezek a jelenségek léteznek”, amelyek — mivel összefüggnek egymással — „úgy tűnnek fel, mintha egységes rendszert alkotnának” [21]. Pedig — szerinte — nem ez a valóságos helyzet. Ezek között a „jelenségek” között bizonyos törvényszerűségek fejlődnek ki — de csupán az együttműködésből következően és nem fordítva (!) — „de

ezek a törvényszerűségek nem hatnak a természeti törvény erejével” [22]. A „törvényszerűség”-et mindig idézőjelbe téve —, hogy ezzel is demonstráljon a törvények objektív jellege ellen — az emberi „irányító akarat”-ot teszi meg a „gazdasági rendszer” funkcionálásának központjává, alkotó, meghatározó, mindenható erejévé.

Úgy gondoljuk, hogy a könyv bevezető ismertetéseként elég ez a néhány, de sokat eláruló gondolat ahhoz, hogy megtegyük azokat az észrevételeket, amelyek ide kíváncsoznak.

A társadalmak története azt mutatja, hogy a termelőerők fejlődése — amely jellegére nézve abszolút — nem hagyja érintetlenül azokat a viszonyokat, amelyek között az emberek a történelem egy-egy meghatározott szakaszában élnek. Ezek a viszonyok — *társadalmi viszonyok* — mint a termelőerők (kölsönhatásban levő) függvényei a termelőerők színvonalához idomulnak. A termelési viszonyok azonban fejlődésükben, a fejlődés gyorsaságában elmaradnak a termelőerők fejlődési ütemétől. Ez az elmaradás lényegében azért következik be, mert a termelési viszonyok kifejezői az osztályok, s az osztályok mozgási folyamata — amely az osztályok egymás elleni harca alapján megy végbe — a konzervatív, reakciós osztályok ellenállásának (amit hatalmuk reálisabbá tesz) következtében egyre inkább a minimum felé közeledik. S miután a fejlődés — objektív, törvényszerű jellegéből kifolyólag — nem áll meg — (esetleges átmeneti megtorpanás ellenére sem), s így az osztályok mozgása nem csökkenhet a minimumra, a forradalmi átalakulás szükségszerűen bekövetkezik. A régi termelési viszonyokat új termelési viszonyok váltják fel. Ez a forradalmi átalakulás nem feltétlenül egycsapásra semmisíti meg a régi termelési viszonyokat, de ebben az esetben is alapjaiban rendíti meg azokat. Uralkodó jellegüket, meghatározó, általános szerepüket elveszítve, a teljes megsemmisülésük elkerülhetetlenné válik. Ilyen értelemben ez az ún. „idomulás” a mennyiség minőségbe való átcsapásának folyamatát jelenti, nem pedig egyszerű és létében meg nem semmisülő hely- és szerepcserét. Ezzel kapcsolatban mondja Marx a következőket: „A társadalom anyagi termelőerői, fejlődésük bizonyos fokán, ellentmondásba jutnak a meglévő termelési viszonyokkal, vagy ami ennek csak jogi kifejezése, azokkal a tulajdonviszonyokkal, amelyek között eddig fejlődtek. Ezek a viszonyok a termelőerők fejlődési formáiból azok béklyóivá változnak át. Ekkor a társadalmi forradalom korszaka következik be. A gazdasági alap megváltozásával lassabban, vagy gyorsabban forradalmi átalakuláson megy át az egész óriási felépítmény” [23].

A Mikos Ferenc könyvéből idézett gondolatok világosan mutatják, hogy alapeszméje megközelíthetetlenül messze esik a tudományos realitástól. A társadalmi-gazdasági élet egyetlen egy momentumát sem képes tudományos nézőpontról elemezni. A régi közgazdászok és társadalomtudósok nem sokat törődtek azzal, hogy meghatározzák a társadalmi-gazdasági alakulat fogalmát, számukra ez teljesen feleslegesnek tűnt. Ők „általában társadalomról” beszéltek, s az volt egész munkálkodásuk sarkpontja, hogy kisüssék: „mi a társadalom általában, mi a társadalom célja és lényege . . .” S arra a megállapodásra jutottak, hogy „a társadalom célja — valamennyi tagjának boldogulása . . .” [24]. Mikos — bár lát-

szólag nem ezt a módszert és irányt követi —, de gyakorlatban rokonúton halad. Őnála a szubjektívizmust nem egyszerűen reakciós társadalom-szemléletmódja diktálja, hanem a vallási dogmák, a pápai encyklikák azok, amelyekből szubjektívizmusa fakad, s következésképpen, amelyek a legféltelenebb reakció kiszolgálójává teszik. A második „én”-je, a Vatikán, diktatórikusan trónol felette, s azt gondolván, hogy az egyén és az őt uraló hatalom közötti belső ellentmondás az eklekticizmusban feloldható, ezért így próbálja elvégezni kitűzött feladatát. Ő nem beszél „általában társadalomról”, könyvében még csak véletlenül sem használja ezt a kifejezést, illetve fogalmat. Nem beszél „társadalomról” sem. Szótárában csak „gazdasági rendszer”-rel és „gazdasági rendszerek”-kel találkozunk. Ugyanakkor vitán felül álló, hogy nem hasonulva meg a „keresztényi” eszmével — nem ismeri el, tagadja a konkrét társadalmi alakulatokat. Ezt bizonyítja a „gazdasági rendszer” — elmélete. A négy fő „termelési tényezővel” való sakkozás számára nem más, csak eszköz annak bizonyítására, hogy az *emberiség története nem az egymást felváltó társadalmi-gazdasági alakulatok medrében, rendszerében játszódik le, hanem a társadalomban; a négy fő „termelési tényező” szerepcseréje, de állandó megléte, a jellegében módosuló, de lényegében nem változó „gazdasági rendszerek” alapján.*

A konkrét társadalmi-gazdasági alakulat létezésének tagadása — minden őszinte, jóindulatú, szubjektív szándékot figyelembe véve is — objektíve szembehelyezkedést jelent a haladó társadalmi erőkkal. S nem más ez, mint gyakorlatilag a reakció szolgálatába való szegődés. A Mikos által említett és vallott négy fő „termelési tényező” állandósítása, s az a szintézis (gazdasági szintézis), ami nála majd eredményként mutatkozni fog, az a módszer, amelynek alapján ehhez eljut, még csak az „utópia” fogalomkörébe sem vonható. Őt gazdasági definícióinak, következtetéseinek megalkotásában olyan általános erkölcsi elvek vezetik, amelyek létezése, eredményes érvényesülése nem csupán kétségbe vonható, hanem tudományos bizonyítékok alapján tagadható.

Az utópikus szocialisták „álma” koruk társadalmi viszonyaiból, az elnyomott, nyomorgó tömegek helyzetéből, a helyzet feltétlen megváltozásának szükségéből fakadt. S ha mást nem is tudtak megtenni, csak azt, hogy „megmutatták, mennyire el vannak nyomva a tömegek a fennálló rendszerben, ha megmutatták az olyan rend előnyeit, amelyben mindenki azt kapná, amiért ő maga megdolgozott” [25], ha csupán ezt tették is, pozitív történelmi tettet hajtottak végre. Felébresztették az elnyomottakban annak tudatát, hogy az adott viszonyok között nem lehet élni, s az emberi boldogság elérésének útja még nem ért véget.

Mikos azzal, hogy az emberiség ideális céljainak megvalósításáról olyan nagy lendülettel beszél, éppen az ellenkező célt szolgálja. A kizsákmányolt tömegek felgyülemlett forradalmi energiáját azzal akarja lecsapolni, hogy az égető társadalmi-gazdasági bajok megoldását erkölcsi síkra igyekszik átcúsztatni. De mielőtt még ezt megtenné, egy csomó olyan elméleti csselfogással él, amit vagy a legnyersebb formában elutasítanak azok, akiket áldozatul kiszemelt, vagy elhiszik és ezzel legyengítik a forradalmi harc osztálybázisait.

Mikos az „eszmet” az „örök változatlan” erkölcsöt teszi meg az emberi élet forrásává, kiinduló pontjává. Az emberiség története során ez az „eszme”, ez az „örök, változatlan” erkölcs vakító fényben világítja meg az emberiség boldog jövőbe vezető útját. Azonban az emberek nemcsak eszméből és erkölcsi normákból élnek, hanem fizikai létük alapja a gazdaság. A fizikai létért való küzdelem koronként, sőt rendszeresen (lásd a „gazdasági rendszerek” változását), az emberek egyes csoportjait letéríti az ideális eszmei és erkölcsi alapállásról, eldurvulási folyamat lép fel (azaz, a „termelési tényezők”, s ezen az alapon az osztályok normális egyensúlya felbomlik), s így az emberiség „bajai” hol nagyobb, hol kisebb mértékben emésztik a jót, a hasznosat, az ideálisat. E bajok megszüntetésének egyetlen módja csak az lehet, hogy felébredszük az emberekben (és úrrá tegyük bennük) az igazság, a szeretet, a jámborság, a jótékonyság stb. nagyszerű érzését, s az ennek alapján való tudatos cselekvésre készítsünk mindenkit, gazdagot és szegényt, elnyomót és elnyomottat egyaránt.

Mikosnak ez a szubjektívizmusa, idealizmusa, szükségszerűen a történelmileg meghatározott konkrét társadalmi-gazdasági alakulatok tagadásához vezet. Az általános, minden idők egyetlen, igaz, meg nem szünő és meg nem szüntethető eszméje (isten), erkölcs (vallás-erkölcs) adja az élet kereteit és tartalmát, amelynek alapján az egységes emberi akarat irányítja és határozza meg a jövő útját. Azzal a szerző nem sokat törődik, hogy ezen elképzelése gyökerében ellentmond a történelmi valóságnak.

Az emberek élete elsősorban anyagi jellegű. Az ember anyagi életét és ez élet feltételeinek egyre jobb biztosítását nem az „eleve adott” eszme, erkölcs határozza meg. Az évszázadok múlása, sőt évtizedek, évek lepergése folyamán az anyagi élet biztosításához szükséges eszközök, javak termelési módja, annak tökéletesedése nem az eszme, az erkölcs elsődleges, irányító, meghatározó szerepéről győz meg bennünket, hanem éppen fordítva. Az egyszer s mindenkorra adott eszme és erkölcs létezése, logikusan az emberiség anyagi élete biztosításához szükséges javak előállításának egyszer s mindenkorra adott, nem változó színvonalát kellene, hogy eredményezze. Ha viszont ez nem így áll és az emberiség az eszmei és erkölcsi tökéletesedés állandó folyamatában él, akkor pedig minek köszönhető ez a „tökéletesedési” folyamat? Ez a probléma egyik oldala.

Az emberek életfelfogása, eszmei, erkölcsi beállítottsága különböző. Ez a különbség még a sötét középkorban is fennáll, ahol a vallás trónol az emberek felett. Mi okozza az emberek eszmei, erkölcsi egységének hiányát? A vallás-erkölcs szóokai a múltban is sokat hangoztatták, hogy az emberiség erkölcsi elfajulása, a fősvényesség, a kapzsiság stb. az élet megrontója. De mi eredményezi ezt az ún. „elfajulást”? Erre azt válaszolják, hogy az „erkölcsi érzék” elvesztése az oka minden bajnak. De mi az oka az „erkölcsi érzék” elvesztésének? Íme, ez az a bűvös kör, amelyben a hamis, tudománytalan elméletek keringenek és amibe tudatosan bele akarják vonni a józan emberi észet, hogy elszédítsék, elkábítsák és érdektelenné tegyék az anyagi élettel szemben. Nem az általános

erkölcsi- és életfelfogás hozza létre az egyes emberekre, embercsoportokra jellemző és így különböző anyagi életviszonyokat, hanem fordítva. A tőkés nem azért tőkés, s a proletár nem azért proletár, mert eszmei és erkölcsi felfogása azzá tette, hanem ellenkezőleg: anyagi és társadalmi helyzetének ez a kialakulása — mint folyamat — hozta létre sajátos szemléletmódját, burzsoá, illetve proletár osztályszemléletét.

Az ún. „erkölcsi elfajulás” tehát nem önmagából táplálkozik, hanem az anyagi életből. „Az anyagi élet termelési módja határozza meg a társadalmi, politikai és szellemi élet-folyamatot általában. Nem az emberek tudata az, amely létüket, hanem ellenkezőleg, társadalmi létük az, amely tudatukat meghatározza” [27].

A keresztény szocialista Mikos ilyen társadalmi-történelmi helyzetben, amikor helyzetüknél és érdeküknél fogva kibékélhetetlen osztályok állnak egymással szemben, először: *tagadja a konkrét társadalmi alakulat-létezését; másodsor az emberiség eszmei és erkölcsi egyensúlyának helyrebillentésével akarja megoldani a társadalmi bajokat.* A „gazdasági rendszer”-elméletével olyan fedezékbe vonul, amely — úgy gondolja — megoldhatóvá teszi a feudális és kapitalista hatalmak azon vágyát, hogy a kizsákmányoltak harca a magántulajdont nem bántó erkölcsi sikra csússzon át.

A marxizmus—leninizmus tudományosan bebizonyította, hogy a társadalmi bajok megoldásának kulcsát nem a politikai, jogi, de egyáltalán nem az erkölcsi formák vizsgálata és általános erkölcsi normák kinyilatkoztatása adja kezünkbe. Az emberek sajátos gazdasági és osztályhelyzetük különbözősége alapján nem képesek arra, hogy egyöntetűen, egységes vélemény alapján, egységes alapelvtől áthatva próbálják bajaikat orvosolni. A társadalmi viszonyok összességét, azok okát, következményeit, megváltoztatásuk módját nem képesek egyöntetűen elképzelni, s még kevésbé képesek az akarat egységesítésére. Egyik osztály sem ellensége önmagának. Első fokon tudatlanul nem ellensége önmagának, másodfokon pedig, mikor tudatosodik benne társadalmi-gazdasági és osztályhelyzetének mivolta, tudatosan képviseli és védi önmagát más osztályokkal szemben. S ez az ún. „önszeretet” az anyagi helyzetből fakad, amely a történelemben minden osztályra sajátosan jellemző módon játszódik le. A burzsoá osztály „önszeretete” létének, hatalmának fenntartásában, a dolgozó tömegek elnyomásában jut kifejezésre. A proletariátusnál pedig ez úgy nyilvánul meg, hogy saját proletár-osztályhelyzetének megszüntetésére törekszik, hogy uralkodó osztállyá tegye önmagát, s ezek után az osztályok létezésének gazdasági bázisát fokozatosan felszámolva, megszüntessen minden osztályt, így önmagát is. A burzsoázia harca önző, a proletariátusé önzetlen. Amíg a burzsoázia harca az objektív történelmi folyamat elleni harcot jelenti, addig a proletariátus harca ennek a folyamatnak — tudományos elmélete megszületésével — tudatos kifejeződése. Akkor, amikor Mikos közre adja az „osztályok feletti, pártatlan” elméletét, az objektív történelmi folyamat tagadása alapján nem hajlandó figyelembe venni azt a megváltoztathatatlan tényt, hogy az osztályok céljait és feladatait nem lehet szintetizálni. „Az osztályok . . . feladataikat az egymással vívott harcban, egy-

más rovására oldják meg, s ezért az elmélet nem egyszerűen az osztályfeladatok megoldásának, hanem egyúttal az osztályharcnak is eszköze” [28].

Szubjektív, idealista elméleti alapállásról a társadalmi bajok konkrét gyökereit feltárni nem lehet, s így nem lehet megszüntetni azt az ellentmondást sem, amely fennáll a hirdetett elmélet és a történelmi valóság között. Ezt az ellentmondást a marxizmus—leninizmus szüntette meg azzal, hogy „az elemzést elmélyítette egészen az ember társadalmi eszméinek eredetéig”, s feltárta az emberi társadalom életét alapvetően meghatározó azon viszonyokat (termelési viszonyokat), amely viszonyok ismétlődésükkel, szabályszerűségükkel, egy adott történelmi korszakban való törvényszerű érvényesülésükkel azt mutatták meg, hogy az emberiség története egymástól minőségében különböző társadalmi alakulatok alapján megy végbe [29]. Ezzel a megállapítással, a társadalmi alakulat történelmi létezésének tudományos bizonyításával megdőlt Mikosnak azon nézete, amely a négy fő „termelési tényező” mérleghelyezetének változása szerint az „egységes”, céljában nem módosuló, „általában vett” emberi társadalom létét vallja. Nem véve tudomást a társadalmi alakulatról, az egységes és megbonthatatlan osztálytársadalmon belüli funkciócserékben látja a „bajok” orvoslásának gyökerét.

A termelési viszonyok, mint a társadalom életét alapvetően meghatározó objektív tényezők feltárása egyben tudományosan bizonyítottá tette azt, hogy a kapitalizmusban a kizsákmányolás szükségszerű és ezt csak úgy lehet megszüntetni, ha magát a kapitalizmust, azaz a tőkés termelési módot semmisítjük meg. A kapitalizmus megsemmisítése — mint ahogy Marx a Tőkében és másutt kimutatta —, nem a proletariátus tényeket figyelembe nem vevő, szubjektív szándékának érvényesítése. A proletariátus a kapitalizmus elleni harcban csupán azoknak az objektív társadalmi törvényszerűségekből folyó feladatoknak megvalósítója, amelyek végrehajtása a tőkés társadalom teljes pusztulásával jár. A proletariátus szubjektív óhaja és az objektív történelmi cselekvési folyamat így egybe esik.

Amint láttuk, Mikosnak a négy fő „termelési tényezőről” vallott felfogása történelmi valóság meghamisítását eredményezi. Azonban szükséges még megjegyezni, hogy nem egyszerűen és nemcsak ott követ el hamisítást, hogy a társadalmi gazdasági életet a négy fő „termelési tényező” kombinációi alapján magyarázza. Hamisítása azzal tetőződik be, hogy először: tagadja e tényezők egymás feltételezettsége alapján való kölcsönhatását; másodsor: tagadja a társadalmi-gazdasági élet törvényszerűségeinek *objektív jellegét*; harmadszor: ki nem mondva is hazug politikai konzekvenciákat von le a szocializmusról. A marxizmus—leninizmusnak a társadalmi-gazdasági alakulatról vallott tudományos felfogása alapján el kell vetnünk a „gazdasági rendszer”-eknek azt az elméletét, amit Mikos hirdet. A teljesség kedvéért azonban mégis ki kell térni néhány olyan gondolatára, amely alapfelfogásából következik. A szerző mechanikusan elválasztja egymástól — mint egy-egy „termelési tényezőt” — a tőkét és a munkát, s ugyanakkor úgy veti fel e két „tényező” egymáshoz való viszonyát, mint egymás nélkül nem létezhető

és mégis egymástól nem függő gazdasági momentumot. Mikos a tőkét és a munkát az emberiség boldogulása szempontjából azonos értékű és egyidőben megszületett „tényező”-ként kezeli. Ami a munka és a tőke létezésének „korát” illeti, Marx és Engels politikai gazdaságtani kutatásaik kezdeti stádiumában már világosan látták a kettő azonosításának, vagy egyidejűségének tarthatatlanságát [30]. Marx világosan kifejtette a tőkeképződés folyamatát, amikor azt mondta: „... a tőke ősnemzése egyszerűen úgy történik, hogy a *pénzvagyonként* létező értéket a régi termelési mód bomlásának történeti folyamata képessé teszi arra, hogy egyrészt a munka objektív feltételeit *megvásárolja*, másrészt magát az *eleven* munkát a szabaddá lett munkásoktól pénzért cserébe megkapja. Mindezek a mozzanatok megvannak; szétválásuk maga történeti folyamat, bomlási folyamat, és ez a folyamat az, amely a pénzt képessé teszi arra, hogy *tőkévé* változzék” [31]. A tőke kialakulása tehát egy történelmi folyamat; a tőke hatalmas pénzvagyon felhalmozódása, a munkásnak munkája objektív feltételeitől való elválasztása és bér munkássá tétele útján jön létre. A tőke születésének e folyamatában hatalmába keríti a munkát, uralma alá hajtja a munkást, s a gazdasági és társadalmi élet mindenható tényezőjévé válik.

Mikos ugyanilyen egyidejűséget tételez fel és ugyanazt a mechanikust szétválasztást végzi el a másik két „termelési tényező”-nél a „természeti feltételek”-nél és az „államnál” is. Természetesen ő az államnak csak a „gazdasági” funkcióját ismeri el. S ezen belül az államot úgy tünteti fel, mint „önálló” „termelési tényezőt”, amely „független”, s céljainak megvalósításában semmitől nem befolyásolt és csak önértékében funkcionál. Ilyen értelemben tulajdonképpen mind a négy „fő” termelési tényező az önmaga működésében szerepet játszó emberek elhatárolt, önző tevékenységét fejezi ki. Csupán arra kell tekintettel lenni, hogy az önzés ne menjen a többi termelési tényező körébe tartozó emberek rovására. Így jut el Mikos egy újabb összefüggésben arra az álláspontra, hogy a társadalomban az emberek „irányító akarata” érvényesül, s a fellelhető törvényszerűségek „nem hatnak a természeti törvény erejével”.

Ezzel szemben a marxizmus a konkrét társadalmi alakulatok fejlődésének feltárásával, a társadalmi viszonyoknak a termelési viszonyokra, s a termelési viszonyoknak a termelőerők fejlettségi fokára való visszavezetése útján bebizonyította, hogy a társadalmi életben objektív törvényszerűség uralkodik, s hogy a társadalom életét csak akkor vagyunk képesek megérteni, ha azt „olyannak fogjuk fel, mint valami természet-történeti folyamatot” [32]. Mikos úgy gondolja, hogy az emberek társadalmi eszméinek és céljainak kiinduló pontként való megtételével már el is végezte feladatának egyik részét. Most csak az lehet hátra, hogy a „rossz” eszmékből és célokból kiábrándítsa az embereket, tudomásul vetesse velük a „jó”-kat és minden simán megoldódik.

Ezekután világossá válik, mit akar elérni, amikor óva int attól, nehogy a kapitalizmus lényegéhez tartozónak fogjuk fel, ami már a kapitalizmust megelőzően megvolt, vagy az azt követő „gazdasági rendszerek” tartozéka lesz. Az egyik ilyen tartozék (vagy ahogy ő nevezi: jelen-ség) a magántulajdon. S miután a magántulajdon az általa ismertetett

valamennyi létezett és létező „gazdasági rendszer” alapja, s miután a funkcionáló „termelési tényezők” csak ezen az alapon létezhetnek, minden az e tulajdonforma elleni fellépés merénylet, lázadás az emberiség ellen. Ha tehát a kapitalista „gazdasági rendszer”, illetve „a tőke hatalmi túltengése” az emberiségre nézve nem előnyös, e „hatalmi túltengést” nem úgy kell megszüntetni, hogy a tőkét szüntetjük meg —, hiszen az nélkülözhetetlen „termelési tényező” —, hanem szerepcserét kell végrehajtani, s a munkát kell megtenni „hatalmi tényezővé”. (Meggjegyezzük, hogy Mikos a hatalmi helyzeten csak a gazdasági élet irányítását, a termelés és a jövedelemelosztás mértékének megszabását érti) Ahhoz, hogy ez a szerepcseré bekövetkezzék, az emberiség erkölcsi megújodása szükséges.

Így hajtja végre — nem közvetlen politikai agitáció útján — Mikos azt a feladatot, amit a reakciós Vatikán vállalt, mint ugyancsak súlyosan érintett fél, a magántulajdon, a kizsákmányoló társadalmi rendszer védelmében. Az egyháznak — mint az egyik legnagyobb gazdasági és szellemi hatalomnak — közvetlenül is érdeke a kizsákmányolás fenntartása. Ezért mindent megtesz — mivel a kizsákmányolás forrása a magántulajdon —, hogy az elnyomott tömegeket eltántorítsa első fokon a tőke elleni forradalmi harctól és így a magántulajdon megszüntetésének gondolatától. Nem az erkölcsi megújulásba vetett hit az, ami az egyházi reakciót ennek prédikálására készíti, hanem azért hangoztatja az erkölcsi újjászületés szükségességét, hogy ezzel elterelje a kizsákmányoltak figyelmét tényleges helyzetükről, s e helyzet közvetlen okáról, a kizsákmányolásról.

Ezekután már nem feltűnő az sem, hogy Mikos egy szót sem ejt a „tőke hatalmi túltengésének” politikai eszközeiről, nem beszélve arról, hogy az államnak semmiféle politikai szerepet nem tulajdonít. Ő kizárólag csak gazdasági vonatkozásokról beszél, mint egyedüliekről, de ez a látszólagos politikamentesség a szocializmus elleni legféltetlenebb politikai uszítást takarja.

II.

Mikos könyvében kivitelezője azoknak a pápai utasításoknak, amelyek a magántulajdon védelmére születtek meg. XIII. Leó „Rerum Novarum” kezdetű encyklikájában világosan megfogalmazza: „a magántulajdont helyettesítő társadalmi tulajdon elméletét teljesen el kell utasítani...” [33]. Ezt úgy is lehet értelmezni, hogy társadalmi tulajdon egyáltalán nem is lehetséges és úgy is, hogy lehetséges, elméletileg is indokolható, de feltétlen rossz. Mikos mindenesetre úgy fogja fel, hogy tagadásba veszi a társadalmi tulajdont. Szerinte a négy fő „termelési tényező” változó „hatalmi fölénye” a magántulajdon intézménye alapján játszódik le. S miután egyik „fölénye” sem tagadja a többi létét és nincs egy ötödik olyan „termelési tényező”, melynek „hatalmi fölényével” a magántulajdon intézménye megszűnne, így a társadalmi tulajdon gyakorlati megvalósítása nem is lehetséges.

Itt azonban ellentmondásba kerül önmagával. Ugyanis korábban „a bolsevizmus vagy ... a szocializmus” törekvéseiről úgy beszélt, mint a magántulajdon intézményét felváltó társadalmi tulajdon intézménye alapján álló rendszerekről. Utána azonban — amint látni fogjuk — ettől az állásponttól eltérve, a bolsevizmust a tőkének, a szocializmust pedig a munkának mint „termelési tényezőnek” a fogalomkörébe sorolja, illetve rangsorolja. Azzal, hogy Mikos ilyen nagy válaszfalat húz

a bolsevizmus és a szocializmus közé, olyan propagandafogást csinál, amely — úgy gondolja — elég ahhoz, hogy a Szovjetunióval szövetséges forradalmi (szolidáris) erőket eltántorítsa és így a Szovjetuniót elszigetelje. A bolsevizmus — véleménye szerint — a kapitalizmus egyik változata, — „a kapitalizmusnak az ideális állapotát megközelítően tiszta megnyilatkozása” [34]. Erről az alapról indít fergeteges támadást a Szovjetunió ellen, ahol — úgymond — a „tőke hatalmi fölénye” az államnak, mint legnagyobb tőkésnek közvetlen uralmában nyilatkozik meg [35].

(Mikos a bolsevizmus és az államkapitalizmus közé egyenlőségi jelet tesz. Értetlenül áll a szocialista forradalom lényege előtt. Szemet huny a forradalom politikai, osztályjellege fölött és önmagával is ellentmondásba kerül. Ugyanis azt vallja, hogy minden egyes „termelési tényező” a jellegének megfelelő embercsoportok (osztályok) tevékenysége útján funkcionál. Így a munkát mint „termelési tényezőt” a munkások képviselik (igaz, hogy ő a munkás fogalmába belevon mindenkit, aki dolgozik). De a szocialista forradalom éppen a „munkát” szabadítja fel a tőke uralma alól. A kizsákmányoló osztálynak a társadalmi kisajátítása, a politikai és gazdasági hatalomnak a munkásosztály kezébe való összpontosítása, azaz a proletárdiktatúra megteremtése eleve kizárja, hogy államkapitalizmus váltsa fel a magánkapitalista „gazdasági rendszert”. Ez az egyik dolog. A másik pedig, hogy — mivel Mikos az államnak mint „termelési tényező”-nek is egy külön embercsoportot (osztályt) állít a birtokosává — a régi államhatalom megdöntése és az új államhatalom létrehozása nem kellene, hogy érintse a tőkét és a tőkés osztályt, ha a szerzőnek lenne igaza. A proletariátus első lépéseként a politikai hatalmat hódítja meg. S hogy a politikai hatalom megszerzése után az „örökéletű” tőke minden létjogosultságát elveszítette, az ugyancsak Mikos állítását cáfolja, amelyben ő az államot és a tőkét elszakítja egymástól.)

S miután a „társadalmi bajok” súlyosbodása egyenes arányban áll a „tőke hatalmi fölényének” állandó növekedésével, levonja azt a következtetést, hogy a „bolsevista Oroszország” az emberiség legnagyobb veszedelme; azzal, hogy a bolsevizmus mereven tagadja a magánkapitalista államok gazdasági rendjét, „nagy veszedelmet rejt magában abból a szempontból, hogy maga felé vonzza azokat a milliárdokat, akiket a magánkapitalizmus hajója kilökött magából és akiket a létező rend tagadása ... az elnyomottság, a kitagadottság érzésének ereje tart össze” [36]. Ez a kitagadottság azután azt eredményezi, hogy a „józan ész”, az „erkölcsi megfontolások” ereje eltompul, s a féktelen és fékezhetetlen durva emberi ösztönök kerítik hatalmukba azokat, akik a magánkapitalizmus számkivetettjeiként élnek [37].

Mikos a Szovjetunióval, mint a „nagy veszedelem” megtestesítőjével közvetlenül szembeállítja a kapitalista társadalmi rendet. Ő, aki behunyt szemmel állt az I. világháború pusztító fergetegében, aki behunyt szemmel, eltompult érzésekkel élte át az 1929/33-as gazdasági világválságot, könyve írásakor íme nem azt tartja elsődleges feladatának, hogy megértse a kizsákmányolt tömegek nyomorának okát, hanem — ezt másodrangú kérdésként kezelve —, hogy megvédje a kapitalizmust, a tőkés magántulajdont az ellene lázongó és harcoló erőkkel szemben. A „vörös veszedelem” — mint írja — annál nagyobb, hogy „az értelmiségi osztályok fiatal-sága felől is kísért” [38]. S miután a Szovjetunió elleni óvintézkedések megtételének „szükségességére” felhívta a figyelmet, kényszerül annak beismerésére, hogy a fizikai és szellemi munkanélküliség állapota tarthatatlan, s ezen változtatni kell.

Mikos a szovjet szocialista társadalmi rendet nemcsak a „magánkapitalizmus-sal” állítja szembe, hanem a „szocializmussal” is. Azzal a „szocializmussal” természetesen, amit az áruló jobboldali szociáldemokrata vezérek képviselnek. Bár neki még ez a „szocializmus” is túlságosan forradalmi, de a bolsevizmus elleni harc érdekében átmeneti szövetségre lép mindegyikükkel, amely a proletariátus hatalma ellen harcol. Így segítségül hívja például Kautzkyt, akiről íkmeretes, hogy elvetve a proletárforradalom és proletárdiktatúra marxist-lenini elméletét, centrizmusával objektíve a burzsoá osztályuralmat támogatta [39].

Akkor azonban, amikor Mikos a bolsevizmus (kommunizmus) elleni harcban felvonultat minden erőt, egyet nem vesz figyelembe: azt az objektív történelmi folyamatot, amely egyrészt magát a bolsevizmust létrehozta és másrészt hatalmas társadalmi-politikai és gazdasági erővé tette. A bolsevizmus nem egyes emberek találománya. A bolsevizmus mint politikai irányzat, annak a szétválási folyamatnak a szülötte, amely az imperializmus kialakulásával a nemzetközi és ezen belül az

oroszmunkásmozgalomban végbe ment. Mikos úgy állítja be a bolsevizmust, mintha az minden közösséget meglagadna a munkásmozgalom általános fejlődésével, és tétől, időtől függetlenül valamilyen kiagyalt rendszert akarna az emberiségre kényszeríteni. Nem erről van itt szó. A kapitalizmus imperializmusba való átmenete új feladatokat állított a nemzetközi munkásmozgalom elé. E feladatokat elméleti szempontból Lenin, gyakorlatilag pedig tanításainak követői, a bolsevikok oldották meg elsőként. Lenin bebizonyította, hogy a kapitalizmus gazdasági és politikai fejlődésének egyenlőtlensége alapján „a szocializmus győzelme lehetséges eleinte egynehány, vagy akár egy, egymagában vett kapitalista országban is”. Hozzátette, ehhez, hogy „az osztályok megszüntetése nem lehetséges az elnyomott osztály, a proletariátus diktatúrája nélkül” [40]. Ha Lenin forradalmi fellépésének csak ezeket a momentumait emeljük is ki, elégséges dokumentumként szolgálnak annak illusztrálására, hogy a II. Internacionále opportunistáinak vezetői miért vették fel a harcot ez ellen az új, forradalmi irányzat ellen. A bolsevizmus tehát lényegét tekintve egyértelmű a leninizmussal. Mi a leninizmus? „A leninizmus az imperializmus és a proletárforradalom korszakának marxizmusa. Pontosabban: a leninizmus a proletárforradalom elmélete és taktikája általában, a proletárdiktatúra elmélete és taktikája különösen” [41]. Ebből a meghatározásból kiderül a leninizmus forradalmi jellege, nemzetközi érvényűsége, valamint az, hogy a marxizmus forradalmi tanításainak új életre keltése mellett a marxizmus továbbfejlesztése is „a proletariátus osztályharcának új feltételei között” [42].

Ha tehát az opportunistáknak a szociáldemokraták a forradalmisága miatt tiltakoztak — és kötötték burzsoá szövetséget — a leninizmus ellen, a keresztények szocializmus eszméjének hirdetői pedig azért vették fel a nyílt harcot ellene, mert a kizsákmányolás megszüntetésének egyetlen lehetséges útját mutatta meg a proletariátus előtt. Mikosnak a bolsevizmus elleni harca nem egyszerűen a fanatikus vallásos ember erkölcsi tiltakozása „a diktatúra” ellen, hanem ennél sokkal több, politikai harc a proletariátus felszabadulásának megakadályozásáért. A kizsákmányolás megszüntetéséért vívott harcban nincs középút. Nem lehetséges a tőke fenntartása és a kizsákmányolás eltörlése is egyidejűleg. A tőkét a munka hozza létre, a munka eredményének elsajátítása útján születik meg. A tőke hatalmat biztosít a tőkéseknek, s ez a hatalom lehetővé teszi a termékek elsajátítását, a kizsákmányolást. A tőke alapja a nagántulajdon. Ahogyan a termelés során a tőke állandóan újratermelődik, ugyanígy termelődik újra a hatalom és a kizsákmányolás is. Ebben az egy pillanatra meg nem álló folyamatban akarja Mikos erkölcsi rendszabályok útján „felszabadítani a munkát” a tőke hatalma alól. Ezt az ún. „felszabadulást” csak a proletariátus győztes forradalmi harca és forradalmi hatalmának megteremtése eredményezheti. Ez először Oroszországban ment végbe, s így nem lehet csodálkozni azon, hogy Mikos harci fegyverének élét a Szovjetunió ellen irányította.

III.

Mikosnak az eddigiekben ismertetett nézeteiből két fő törekvés domborodott ki. Az egyik, hogy tagadva a konkrét társadalmi-gazdasági alakulatot, a négy „fő” termelési tényezőről szóló elméletével „bebizonyítsa” a tőke abszolút létezését, mint az emberi társadalom egyik pillérét; a másik, hogy a bolsevizmus elleni propagandájával — úgy tűntetve fel azt, mint a kapitalizmus legszélsőségesebb válfaját — eltántorítsa a kizsákmányolt tömegeket a Szovjetuniótól, sőt, hogy vele szembe fordítsa őket. S amit még ki nem mondott, de fejtegetéseiből logikusan következett, az „osztályharc tarthatatlansága”. Ez egyébként érthető is, mert ha a tőkét mint öröklétű „termelési tényezőt” vallja, akkor a tőke elleni harc merő képtelenség; ezzel nemhogy a társadalmi bajok „orvoslását” érnének el, hanem még csak súlyosbítjuk azokat. Eszerint a proletariátus osztályharca meddő, sőt káros és helyébe az osztálybéke állí-

tandó. Mindebből végezetül még az is következik, hogy nem ismeri el az osztály nélküli társadalmat. Az osztályok létezését és „békés együttműködését” az emberi társadalom egészséges funkcionálásaként könyveli el.

Miután azonban elismerte, mert el kellett ismernie, hogy a kapitalizmus mégsem „tartható fenn”, s miután különös logikával a kommunizmust is a „kapitalista gazdasági rend” fogalmába sorolta, szükségét érzi annak, hogy most már szavakban nem védve a kapitalizmust, csak a tőkét és a magántulajdont védje kizárólag, s erre receptet adjon.

Ilyen előzmények után mégiscsak arra kényszerül, hogy megállapítsa: *a kapitalizmus válságban van*. De nyomban hozzáteszi, hogy „nem a magánkapitalizmus van válságban, hanem a kapitalizmus minden formájával. Válságban van az a rendszer, amelyben a „termelési tényezők felett a tőkének hatalmi fölénye van, válságban van a *hatalmi fölény* . . .” [43]. Mi okozta ezt a válságot? A munkásokban kialakult „lelkület”, amely a „tőke hatalmi fölényével” együtt jelentkezett már csirájában. S ez a válság olyan mértékben növekedett, amilyen mértékben megszülettek a különféle munkásszervezetek, sztrájkok, amilyen mértékben az állam fokozatosan beleszólt „a gazdasági élet alakulásába” [44]. A fentiek azt mutatják, amit egy ízben már meg is állapítottunk, hogy Mikos a szocialista mozgalom elterjedésének okát nem a társadalmi viszonyokban keresi, hanem erkölcsileg teszi kritika tárgyává a kapitalizmust, mondván, hogy mindennek az oka a liberalizmus, amely erkölcsében „megrontotta” a munkásosztályt [45]. Így tehát ténylegesen nem is beszélhetünk másról, csak „erkölcsi” válságról. Annál is inkább, mert a kapitalizmus nem konkrét társadalmi alakulat, csupán „társadalmi képződmény”, a „termelési tényezők” együttműködésének az a formája, amelyben a hatalmi fölény a tőke kezében van. Mint mondja, ez az állapot nem tartható fenn, tehát a kapitalizmus megszűnik. Ez a megszűnés azonban úgy képzelendő el, hogy a tőke „hatalmi helyzetét” egy másik „termelési tényező” veszi át.

Úgy gondoljuk, nem szükséges itt annak bizonyítása, hogy a szerző ezzel a gondolatmenetével ismét oda jutott el, hogy a magántulajdon és ezen belül a tőkés tulajdon nem szüntethető meg. A kapitalizmusnak mint „társadalmi képződménynek” a beállítása Mikosnak azon álláspontját mutatja, amely szerint a kapitalizmus nem a társadalom objektív fejlődéstörvényeinek eredménye, hanem pusztán emberi vívmány, s miután rossznak bizonyult, a józan és egyetértő, egyetakaró emberi akarral megszüntethető, anélkül, hogy ez érintené a magántulajdont. Mikos a kapitalizmus „válságát” egy másik vonatkozásban úgy ítéli meg, mint fejlődést. Fejlődést lát abban az értelemben, hogy a „tőke hatalmi helyzetének megszűnése” egy erkölcsi megújulást fog eredményezni, az emberek egymás elleni harca, az „érdekharc” a boldog egyetértésben oldódik fel [46]. Persze a kérdés az ő hamis beállítása alapján azonnal felvethető: ha a „válság” egy jóindulatú, hasznos fejlődés, akkor miért hadakozik a bolsevizmus ellen, amikor az szerinte „a kapitalizmus legmagasabb, legideálisabb” formája? A „válság” vagy a „fejlődés” ezirányban halad, s hogy az „erkölcsi megújulás” határát minél előbb elérjük, neki is segítenie kellene a fejlődést. De nem ezt teszi, hanem ellene

beszél. Nyilvánvaló, hogy Mikos számára nem az a fontos, hogy itt „válság” vagy „fejlődés”, vagy valami más van, hanem az, hogy a figyelmet elvonja a legfontosabbról, a kizsákmányolás elleni harcról.

A fenti érdekében egy gyakorlati javaslattal is él a pápai encyklika alapján. Ennek a lényege a következő: Miután az emberiséget emésztő góccok az osztályok, ezért meg kell őket szüntetni. Hogyan? Úgy, hogy fel kell újítani, illetve meg kell szervezni a rendiséget, meg kell teremteni „az azonos foglalkozású egyének szerves egységét” [47]. Ha az akarategység erre megvan, akkor ez szerinte nem okoz különösebb gondot. Miután az egyes osztályok a foglalkozás szerint úgy is különböznek egymástól, csupán annyi kell, hogy kimondjuk és erkölcsileg is egyetértünk vele: például „... a bőrgyáros, a bőrgyári tisztviselő, a bőrgyári munkás és napszámos alkotnak egy rendet...” A „rend” a szaktestületek rendszerére épülne, amelynek bizonyos önkormányzati szerep is jutna és így „az osztályellentétek lefaragása” az emberek teljes egyetértését teremtené meg. Ez azt eredményezné, hogy „az osztályellentétek összecütkezéséből kiszülő energia” nem a „társadalomrobbantás kanócaiba” vezetődne le, hanem a „haladás motorjait” hajtaná [48]. A rendiség létrehozása lehetővé tenné, hogy „az osztályharc kőbaltái, tőrei és revolverei helyett a békés tárgyalások jöjjenek létre; tisztességes és igazságon alapuló tárgyalások...” [49]. Ez a terv egyrészt kísértetiesen hasonlít a Mussolini-féle korporációs tervhez, másrészt pedig minden ún. „osztályviszály” eredőjét a tudatban, az erkölcsben tételezi fel és végül nem más, mint recept a magántulajdon, a kizsákmányolás védelmére.

A továbbiakban nagyon hasznos és tanulságos annak megvizsgálása, hogy e „válságban” vagy „fejlődésben” milyen szerepet tulajdonít, illetve szán a szociáldemokráciának és a szocializmusnak. Csak annyit bocsátunk előre — amire már utalás történt —, hogy a „tőke hatalmi helyzete” kialakulásának folyamatát egyben a kapitalizmus és a szocializmus harcának is tekinti. Vagy más szóval a liberalizmus és a szocializmus „iker-eszmék”, s a „tőke hatalmi helyzete” ezen eszmék harcának folyamatában alakul ki és „halványul” el. Eszerint tehát a szocializmus a „tőke hatalmi helyzetének” tagadása, vagy más és helyesebb terminológiával: a szocializmus a magántulajdon alapján álló tőkés társadalmi rendszer tagadása. Mikos a kérdést így fogja fel: a kapitalizmus „társadalmi képződmény”; e társadalmi képződmény jellegét a tőke hatalmi helyzete határozza meg; e hatalmi helyzet az emberek egy része erkölcsi felfogásának gazdasági lecsapódása; az emberek egy másik része erkölcsileg tagadja ezt az állapotot, de ez az ún. „erkölcsi tagadás” ugyancsak „lecsapódik”, ami a szocializmusban nyer kifejezést. Azonban: ha a kapitalizmus nem felel meg az emberiség „egyetemes” érdekeinek, akkor nem felelhet meg a szocializmus sem, mert az meg egy „másik véglet”, s azzal ismét az emberiségnek csak egy része nyer „gazdasági kielégülést”. Szerinte tehát egyik sem jobb a másiknál; a kapitalizmus és a szocializmus egyformán rossz.

Azonban mégis van a szocializmusnak — Mikos szerint — bizonyos történelmi szerepe. Miben áll ez a szerep? Erre a következő választ adja. Miután a szocializmus a kapitalizmus szülőtte és annak tagadása, s mi-

után a kapitalizmus nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a „szocializmus „pozitív szerepet” játszik a kapitalizmus, azaz „a tőke hatalmi fölényén” alapuló gazdasági rendszer megszüntetésében. Ha azonban ez a gazdasági rendszer megszűnik, vele egyetemben megszűnik a szocializmus is. A kapitalizmusnak, mint „társadalmi képződménynek” velejárója, része a szocializmus, s ha egyszer megszűnt ez a „társadalmi képződmény”, a szocializmus is elveszítette minden létjogosultságát. Ilyen alapon mondja Mikos: „A szocializmus . . . sohasem lesz gazdasági rendszer. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szocializmus történelmi szerepét befejezettnek látjuk. A szocializmusnak mindaddig meg lesz a történelmi jelentősége, amíg a kapitalizmus át nem adja helyét az új gazdasági rendnek. Ez a jelentőség pedig abban áll, hogy a tőke hatalmi fölényének fokozatos aláásával és támadásával a szocialista mozgalom egyik hatékony előkészítője lesz annak a társadalmi rendnek, amelyben a termelési tényezők felett a hatalmi fölény már nem a tőke kezében lesz” [50].

A fentiekre először ismét egy kérdéssel válaszolhatunk: ha a kapitalizmus rossz és a szocializmus mint ennek a rossz gazdasági rendszernek a terméke „pozitív szerepet játszik” az ellene való harcban, akkor Mikos mégis miért az ellen a „pozitív szerepet játszó” társadalmi erő ellen harcol? A szerző a logikai bukfenek sorozatát csinálja, csak hogy a szocializmus életképtelenségét „bebizonyítsa”. Mindezek után különös logikájából az következik, hogy a szocializmusnak a kapitalizmus elleni harca — győzelem esetén — tulajdonképpen nem is a szocializmust eredményezi, mert hiszen — győzelme egyben az önmaga megsemmisítését is eredményezi: a szocializmus, mint a kapitalizmus terméke, s mint a kapitalizmus tagadása önmaga tagadását is jelenti. Ha tehát a szocializmus fenn akar maradni, akkor „nem szabad harcolnia” a kapitalizmus ellen, illetve nem kell a „teljes” megbuktatására törekedni. Így süti rá a szocializmusra, hogy az éppen olyan rossz „egyoldalúság”, mint a kapitalizmus.

Mikos az osztályok egymás elleni harcát erkölcsi csataterre helyezi át. Nem vesz tudomást a magántulajdon alapján álló társadalmi rendszerek objektív fejlődéstörvényeiről. Olyan társadalmi rendszerben, ahol az igazságok osztályigazságok, illetve ahol az objektív törvényszerűségek osztályigazságokban tükröződnek, ahol az antagonizmus lehetetlenné teszi az egyes osztályok közös „érdekplatformra” való helyezését, ő távol tartja magát az objektív történelmi folyamattól, a közös boldogulás útját választja egy általános „erkölcsi megújulás” szüntelen prédikálása által. Ahol az objektív gazdasági törvények vaskeze veri a taktust, s az osztályok mozgása, harca, élete eszerint folyik, ő az „örök erkölcsi igazságokkal” akar operálni. Ezzel vigasztalja önmagát és a magántulajdon erkölcsi megszállottjait, ezzel akarja eltántorítani a kizsákmányolt tömegeket a kizsákmányolás elleni harctól. Ő maga tudja a legjobban, hogy ha a kizsákmányoltak „tudomásul veszik” az ő „igazságait”, akkor a maga vonalán a lehető legnagyobb tette a magántulajdon, a kapitalizmus mentése érdekében. Csupán arról feledkezik meg, illetve arról nem vesz tudomást, hogy nem az emberek akarataától, cselekvésétől függ

a társadalmi élet ilyen vagy olyan formája, hanem éppen fordítva, s az „akarat szabadsága”, az „örök erkölcsi elvek” megvalósításának jelszava csak frázis, amely az emberiség történetének országútján mindig a reakció érdekeit szolgálta.

* * *

A fentiekben érintettek mellett Mikos még a különböző „elméleti” kérdések tömkelegét tálalja az olvasó elé. Célunk lényegében az volt, hogy ismertessük a keresztény szocialista propagandának néhány olyan motívumát, amely nálunk is a keresztény szocialista politikai mozgalomnak egynémely vonatkozásban elméleti segédeszközéül szolgált. Úgy gondoljuk, hogy a kérdés ilyen értelmű felvetése helyes, mert egyrészt a keresztény szocializmusnak eltérő irányzatai vannak, másrészt viszont a közvetlen cél azonossága, a magántulajdon megmentése, egy vágányon futtatja az összes irányzatokat [51].

Befejezésül még egy gondolatát említünk Mikosnak, amely a keresztény szocialista szólamok mögötti lényegre teljes fényrel rávilágít. Mikos — amint láttuk — „nem híve” a kapitalizmusnak és teljes erővel harcol a szocializmus ellen, eszményként állítva az emberiség elé a keresztény szocializmust. Miután azonban ő tagadja a társadalmi alakulatot, a keresztény szocializmust sem ilyen alakulatként képzei el. A gazdasági reformok sorozatának megvalósítását tekinti ő a keresztény szocializmus vívmányának. Ezek a reformok viszont nem érinthetik a jelenleg fennálló „kapitalista” tulajdonviszonyokat. Olyan helyzetet akar teremteni — és ez lenne a keresztény szocializmus —, amelyben „a nemzet minden tagjának megvan a lehetősége (!) a nemzet gazdasági kultúrájának megfelelő színvonal elérésére” [52]. Miután azonban a lehetőség még nem valóság — s számára nem a valóság a fontos — az már az egyes embertől függ, hogy milyen valóságos helyzetet biztosít magának. Nem arról van tehát szó, hogy a keresztény szocializmus a társadalmi egyenlőtlenséget akarja megszüntetni [53]. Lényegében nem akar más, mint változatlan viszonyok között „a munka jogát”; a munka, mint jogcím, a jövedelemeloszlásra, „legalább elvileg — mindenki által megszerezhető” legyen, mert „míg tőkés nem lehet mindenki, földbirtokos sem . . . de munkás lehet mindenki, a tőkés is, ha nem elég neki az, amit mint tőkés kap” [54].

Íme, mivé zsugorodik össze mindaz, amit az egyház „az emberiség megváltásának” orvosságaként útjára bocsátott! Amit nem mer a keresztény szocializmus kimondani az elején, azt kimondja a végén, gondolván azt, hogy az emberi észnek a történelemhamisítás útján való végigvezetése megsemmisíti a józan ítélőképességet, s más csomagolásban bár, de végül elfogadja újként a szavakban megváltoztatott, de a lényegében semmit nem változott régít, a kapitalizmust.

A klerikális reakció mai harca a szocializmus ellen a keresztény szocializmus elvére épül. Nem tekinthetjük tehát sem a jelenben, sem a jövőben mellőzhető feladatnak az egyházi reakció ezen népellenes propagandájának leleplezését a dolgozók előtt.

J E G Y Z E T

- [1] A burzsoá szociológusok a társadalom tagjai gazdasági stb. helyzetének elemzését a „szociális sztratifikáció” (szociális rétegződés) különböző elméletei alapján végzik. Ezekről a különböző elméletekről ad tömör összefoglalást V. Szemjonov: „A jelenkori burzsoá szociológia tudományellenes elméletei az osztályokról és az osztályharcról” című cikkében. (Kommunyiszt, 1958. 3. szám.) A burzsoá szociológusok az emberek „szociális rétegződését” különböző okok szerint magyarázzák. Vannak, akik azt állítják, hogy ez a rétegződés „az emberek eszmében és lélektanában, képzettségében és szellemi műveltségében, életmódjában és viselkedésében megnyilvánuló különbségekben rejlik”. Mások az ember „biológiai értékét”, származását, faji hovatartozását teszik meg kriteriumként. Igen elterjedt az az elmélet is, amely az osztálykülönbségek alapját „a jövedelem forrásaiban, vagy nagyságában” keresi. Sőt, egyesek arra a képtelen álláspontra helyezkednek, hogy a „tagozódás” alapját „az emberek hívatásában, foglalkozásában levő különbségek képezik”. Ezek mellett az irányzatok mellett még a kapitalizmus létjogosultságát igazoló elméletek tömege hemzseg.
- [2] Uo.
- [3] Roger Garaudy „Az »osztálybéke« katolikus prédikálása és a francia valóság” című cikkében (Kommunyiszt, 1958. 4. szám) nagyszerűen bizonyítja azt, hogy a francia klerikális reakció a régi szervezeti formákat újakkal is kiegészítve, lényegében az elmúlt évtizedekben is használt, a pápai encyklikákra alapozott eszmei-ideológiai és politikai hadjáratot folytat a szocializmus és annak francia erői ellen. Ennek a hadjáratnak a magvát a magántulajdon örökkévalóságának bizonyítása, s ezen az alapon az osztályellentétek mesterkelt tompítása, a szocialista eszme elleni „szószék-propaganda” stb. jellemzi.
- [4] Köztudomású Nagy Imrének az az elképzelése és állítása, miszerint a mi viszonyaink közepette a kisgazdaság képes a bővített újratermelésre, továbbá, hogy a magánparaszti gazdaság is a szocializmus felé fejlődik. Így — szerinte — értelmetlen dolog a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság fejlesztése érdekében tett minden erőfeszítés.
- [5] Az egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve IV. kötetében egy, a keresztény szocializmus bírálatát tartalmazó dolgozat már napvilágot látott. Néhány vonatkozásban ismétlés is előfordulhat, ami egyrészt a téma azonosságából következik, másrészt pedig abból, hogy a jelzett dolgozat a most elemzésre kerülő könyv néhány gondolatát is bírálat tárgyává tette.
- [6] XI. Pius czen encyklikája a XIII. Leó pápa által 1891-ben közzétett „Rerum Novarum” kezdetű encyklikája 40 éves jubileuma alkalmából jelent meg. A két encyklika között nincs lényegbe vágó eltérés. Gondolatazonosságuk a legvilágosabban tükrözi a Vatikán konzervatív, reakciós, dogmatikus álláspontját, a társadalmi-gazdasági és politikai kérdésekben megmutatkozó feudál-kapitalista irányvonalát. Mindkét encyklika eszmei mondanivalóját — amint ez majd az idézetekből is kiderül — így lehetne a legtömörebben összefoglalni: harc a magántulajdon védelméért, harc a kommunizmus ellen.
- [7] Idézi: Roger Gerzúdy „Az »osztálybéke«...” című cikkében.
- [8] Uo.
- [9] XI. Pius pápa 1925-ben azon szégyenkezik, hogy az egyház elveszítette a munkásosztályt, s egyben azon munkálkodik, hogy ezt az elveszített, vagyont teremlő erőt visszahódítsa az egyház karjaiba. „A XIX. század legnagyobb szégyene, hogy az egyház elveszítette a munkásosztályt.” Uo.
- [10] Uo. (Az encyklika 1937-ben jelent meg.)
- [11] Uo.
- [12] Az elemzés során a könyv logikai menetét követjük.
- [13] Dr. Mikos Ferenc: A Quadragesimo anno gazdasági rendje. 7. l.
- [14] Uo. 7. l.
- [15] Uo. 7. l.
- [16] Uo. 7—8. l.
- [17] Uo. 8. l.
- [18] Uo. 11—12. l. A szerző négy alapvető termelési tényezőt említ, amelyek az

emberiséget történelme útján végig kísérik, s amelyek közül hol az egyik, hol a másik van hatalmi fölényben. Ez a négy termelési tényező: 1. a természeti és anyagi; 2. a munka; 3. a tőke; 4. az állam. Mindegyik termelési tényezővel érdekelt emberek, embercsoportok állnak szerves kapcsolatban, akik saját akaratuk hatalmi formában való érvényesítésére törekszenek. Azon munkálkodnak, hogy érdekeik alá rendeljék a többi termelési tényezővel kapcsolatban álló embereket, embercsoportokat. Ebből eredően a gazdasági rendszerek négy alapformáját különbözteti meg. Az *első*: amikor a hatalmi fölény a *természeti és anyagi termelési tényezők* kezében van. (E tényezőkhöz tartozik a föld, a légkör, a tengerek természeti anyagkincsei, erői, a termőtalaj, ásványok, földrajzi és helyzeti előnyök, a feldolgozott anyag, eszköz, gép stb.) Ebbe az alapformába tartozik az az egész kor, amely a kapitalizmust megelőzi, s amelynek a lényege, hogy „a föld tulajdonosai — akár fizikai, akár jogi személyek — voltak a gazdasági életnek szinte korlátlan urai”. Érthetőbben kifejezve: a rabszolgaság és a feudalizmus kora volt az, miután az ezen társadalmi rendszereket megelőző őskommunizmust tagadja. A *második*: amikor a termelési tényezők felett a *tőke* van hatalmi fölényben, azaz, a kapitalizmus. Ennek *két fő változatát különbözteti meg*, úgymint „az egyéni termelés, a magántulajdon rendszerén felépülő „*magánkapitalizmus*”-t és „a kollektív termelésen, a köztulajdon rendszerén felépülő *államkapitalizmus*”-t. Ez utóbbi „ismert gyakorlati példájául” a bolsevizmust (!) teszi meg. (Navratil: *Közgazdaságtan* című könyvében ebből az elvi álláspontból kiindulva „bírálja” a bolsevizmust, amit Mikos átvesz tőle. Bp. 1933. 177. l.) A *harmadik*: amikor a termelési tényezők közül a *munka* van hatalmi fölényben, s így a gazdasági élet „a munkából élők érdekei szerint rendezkedik be”. Ez az ún. „munka gazdasági rendszere” vagy — a kapitalizmus analogiájára — laborizmus. Ennek ugyancsak *két fő változata van*, éspedig a *szocializmus*, ahol „a munka fölénye abszolút”, s a tőke szerepe csak termeléstechikai lesz, valamint a *szorosabb értelemben vett laborizmus*, ahol a munka a gazdasági életben „a termelési tényezők felett csak oly mértékben szerzi meg a gazdasági fölényt, amilyen mértékben az ma a tőke kezében van”. A *negyedik*: amikor a termelési tényezők felett a hatalmi fölény az *állam* kezében van, anélkül azonban, hogy „a magántulajdont és az egyéni termelés rendszerét megszüntetné”. Az állam mint egyrészt „az alkotó emberek összessége”, másrészt — és nála ez a lényeg — mint „önálló, különálló jogi személy” a termelési tényezőket a maga céljaira (külügyi, hadügyi, kulturális, szociális, gazdasági stb.) használja fel, úgy, hogy a magántulajdont, az egyéni termelés rendszerét nem szünteti meg. (Lásd: 12. laptól...)

A szerző amikor ezeket a „gazdasági rendszereket” felsorolja, teljesen önkényesen jár el; egyéni fantáziájával toldja meg azokat a tudománytalan elképzeléseket, amelyek az emberiség történeti múltját és jövőjét ilyen képtelen idealista — a társadalom objektív törvényszerűségeit semmibe nem vevő — módon igyekeznek megmagyarázni és „bebizonyítani”.

[19] Uo. 12. l.

[20] Uo. 12. l.

[21] Uo. 13—14. l.

[22] Uo. 14. l.

[23] Marx—Engels: Válogatott Művek. Szikra, 1949. 1. köt. 340. l.

[24] Lenin: Kik azok a „népbarátok” és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen. Művei 1. köt. Szikra, 1951. 133. l.

[25] Uo. 156. l.

[26] Lásd a Katholikus Szemle vonatkozó cikkeit és egyéb keresztény szocialista írásokat.

[27] Marx—Engels V. M. Szikra, 1949. 1. köt. 339. l.

[28] Molnár Erik: A történelmi materializmus filozófiai alapproblémái. (Szikra, 1955. 265. l.) Az idézett megállapítás cáfol minden olyan elképzelést, amely az osztályérdekek „egységesítése” címén valami eklektikus „közös” elméletet próbál ráhúzni az osztályokra. Ugyanakkor a teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy a proletárdiktatúra két alapvető osztályának, a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak érdekazonossága egyre jobban tudatosodik a parasztságban is és így a két osztály politikai szövetsége — a gazdasági szövetség mellett, amely-

ben átmenetileg még bizonyos vonatkozásokban érdekellentét is fennáll — a burzsoázia elleni harcban azonos értelmű, osztályfeladatokat teremt, amely érdekazonosság a szocialista mezőgazdaság térhódításával állandóan bővül.

- [29] Lenin: i. m. 136. l.
- [30] Engels: *A nemzetgazdaságtan bírálatának vázolata* című, 1843—44-ben megírt munkájában a tőkének és a munkának a magántulajdonból következő hasadásáról beszél, mint olyan folyamatról, amelyben a tőke, a munkának az eredményeként jelenik meg, úgy mint „a munkásnak önmagában való megkettőződése...” s nem pedig az egyes emberek önszorgalmának jutalma által. (Marx—Engels Művei 1. köt. Bp. 1957. 509. old.)
- [31] Marx: A tőkés termelés előtti tulajdonformák. Szikra, 1953. 43. l.
- [32] Lenin: i. m. 137. l.
- [33] Idézi Roger Garaüdy említett cikkében. XIII. Leó az idézett részt még a következőkkel egészíti ki: „A magántulajdon sérthetlensége legyen vitán felülálló törvény mindazok számára, akik jólétet akarnak a népnek”. (Szerinte tehát a társadalmi tulajdon hívei, a kommunisták a nép jóléte ellen törnek.) „Ezzel kapcsolatban fontos, hogy a törvények, amennyire lehet, előnyben részesítsék, felébredszék és kifejllesszék a tulajdon szellemét a néptömegekben.” Ennél világosabb dokumentálása nem is szükséges annak, hogy az egyház a kommunizmus elleni harcban a gazdasági intézkedések mellett a politikai, jogi intézkedéseknek sem tulajdonít kisebb szerepet.
- [34] I. m. 12. l.
- [35] Uo. 16. l.
- [36] Uo. 17. l.
- [37] Uo. 17. l.
- [38] Uo. 18. l.
- [39] Uo. 31—32. l. Kautskyra való hivatkozással cáfolja a kommunizmust.
- [40] Lenin: Az Európai Egyesült Államok jelszaváról. Művei. 21. köt. Szikra, 1951. 346—347. l.)
- [41] Sztálin: A leninizmus kérdései. (Szikra, 1950. 10. l.)
- [42] Uo.
- [43] I. m. 18. l.
- [44] Uo. 18—19. l.
- [45] Vö. Sz. J.: A keresztény szocializmus néhány kérdéséről. (Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve, IV. kötet.)
- [46] I. m. 19. l.
- [47] I. m. 92. l.
- [48] I. m. 93. l.
- [49] I. m. 94. l.
- [50] I. m. 43. l.
- [51] Van például olyan irányzat, amely a kispolgári tömegeket tartja, mint gazdasági és politikai bázist a „jövő” egyetlen letéteményesének, s van olyan is, amely ezt a „jövőt” az egyházi nagybirtok stb. alapján képzelel el.
- [52] I. m. 54. l.
- [53] XII. Pius pápa az 1939. november 1-én kiadott „Sertum Lactitae” kezdetű encyklikájában félreérthetetlenül megmondja az egyház álláspontját ebben a kérdésben: „A történelem az évszázadok folyamán bizonyítja, hogy mindig voltak gazdagok és szegények, a dolgok változatlan állása arra a gondolatra készített, hogy ez mindig így lesz.” (Idézi: Roger Garaüdy.)
- [54] I. m. 56. l.

SZOKODI JÓZSEF:

Kritische Bemerkungen zu theoretischen Bemühungen eines Christlich-Sozialen.

Der Aufsatz unterwirft einige Teile des Werkes von Dr. Mikos Ferenc: A Quadragesimo anno gazdasági rendje (Die wirtschaftliche Ordnung des Quadragesimo Anno), erschienen im Jahre 1934, einer marxistischen Kritik. — Dr. Mikos Ferenc steckte sich zum Ziel zu beweisen: der Kapitalismus als „gesellschaftliche Formation“ sei nur das Ergebnis „der Machtüberwucherung des Kapitals“. Die Liquidierung des Kapitalismus sei somit keineswegs gleichbedeutend mit dem Aufhören des Privateigentums? Nur das Kapital soll seinen Machtcharakter einbüßen. Nach Dr. Mikos Ferenc führen die Sowjetunion und die Kommunisten ein Attentat gegen das materielle und geistige Gedeihen der Menschheit durch, indem sie das Privateigentum liquidieren.

Der Aufsatz bemüht sich, den falschen, lügnerischen und revisionistischen Charakter dieser christlich-sozialistischen Theorie zu zeigen, und weist nach, dass die ideologische Wühlarbeit der klerikalen Reaktion heute noch auf diesen falschen Grundsätzen beruht.